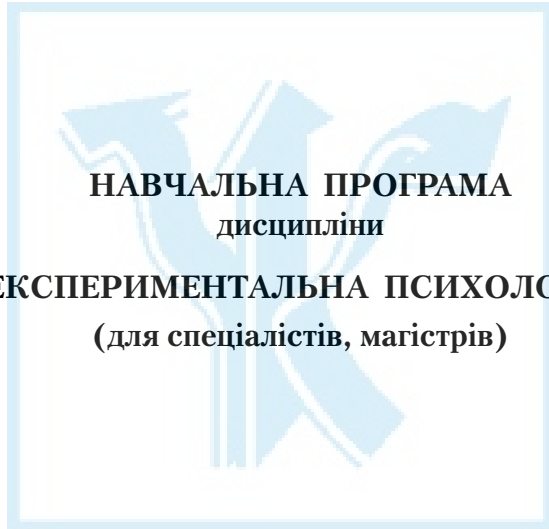

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ”
(для спеціалістів, магістрів)

МАУП

Київ 2006

Підготовлено професором кафедри психології *О. І. Бондарчук*.

Затверджено на засіданні кафедри психології
(протокол № 3 від 14.10.05)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Бондарчук О. І. Навчальна програма дисципліни “Експериментальна психологія” (для спеціалістів, магістрів). — К.: МАУП, 2006. — 16 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план, програмний матеріал до вивчення дисципліни “Експериментальна психологія”, методичні вказівки до виконання контрольної роботи, теми контрольних робіт, питання для самоконтролю, а також список рекомендованої літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП),
2006

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Важливе значення вивчення експериментальної психології при професійній підготовці психолога зумовлене необхідністю досліджувати і прогнозувати закономірності проявів психіки на науковому рівні.

Пропонована навчальна програма “Експериментальна психологія” призначена висвітлити особливості планування, організації, проведення експериментального дослідження психіки, можливості обробки та інтерпретації експериментальних даних. Велика увага приділяється специфічним формам емпіричного дослідження психіки, які наближені до експериментальної парадигми (зокрема, квазіексперименту, кореляційного підходу), та особливостям їх застосування у віковій, соціальній, педагогічній психології та інших галузях психологічної науки.

Опанувавши дисципліну “Експериментальна психологія”, студенти мають *знати*:

- особливості становлення експериментального методу в психології, а також проблеми і перспективи експерименту в сучасній психології;
- сутність експерименту як засобу пізнання психічної реальності;
- типи експериментів та їх особливості;
- основні етапи експериментального дослідження психіки;
- види змінних та їх контроль у психологічному експерименті;
- психологічні шкали і можливості їх застосування у критерії якості виміру змінних;
- види гіпотез і можливості їх перевірки в експерименті;
- особливості планування психологічного експерименту;
- стратегії відбору досліджуваних у репрезентативні вибірки;
- можливості кореляційного підходу в психологічних дослідженнях;
- можливості експериментального дослідження особистості, груп і колективів.

А також *уміти*:

- використовувати експериментальний метод у дослідженні психічної реальності;
- формувати “правильні” гіпотези щодо причинно-наслідкових зв'язків між фактами;
- складати програму експерименту;
- реалізовувати експериментальну програму від інструктажа і мотивування досліджуваних до реєстрації результатів і постекспериментальної бесіди з учасниками процедури;

- на основі процедури аналізу отриманих результатів роботи висновки про підтвердження чи відхилення гіпотези, а також готувати відповідний науковий звіт;
- аналізувати наукові звіти про проведені експериментальні дослідження психіки з метою визначення об'єктивності, надійності і валідності отриманих результатів.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
вивчення дисципліни

“ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ”

№ пор.	Назва теми
1	Предмет і завдання експериментальної психології
2	Експеримент у системі методів наукового дослідження психіки
3	Змінні в психології. Вимір змінних
4	Гіпотези у структурі психологічного дослідження
5	Етапи експериментального дослідження психіки
6	Планування психологічного експерименту
7	Інтерпретація результатів експериментального дослідження психіки
8	Типи експериментів у психології. Експеримент і квазіексперимент
9	Кореляційний підхід у психологічному дослідженні

ПРОГРАМНИЙ МАТЕРІАЛ
до вивчення дисципліни

“ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ”

Тема 1. Предмет і завдання експериментальної психології

Передумови виникнення і становлення експериментального методу в психології.

Витоки експериментальної психології. Розвиток філософії та ідеї виміру в психології. Успіхи нейрофізіології у ХХ ст. Психофізика. Психофізіологія відчуттів (Г. Фехнер, Г. Гельмгольц та ін.). Розвиток експериментальної психології. Біхевіоризм і експериментальна психологія.

Вплив гештальтпсихології на розвиток експериментальної психології. З. Фрейд і його вплив на експериментальну психологію. Когнітивісти та експериментальна психологія.

Розвиток вітчизняної експериментальної психології. Різні підходи до розуміння сутності експерименту і його структури (Л. С. Виготський, Г. С. Костюк, О. М. Леонтьєв, С. Д. Максименко, С. Л. Рубінштейн та ін.).

Експериментальна психологія на сучасному етапі: предмет і завдання. Тенденції розвитку й основні проблеми експериментального методу в психології.

Література [1–4; 6–10; 12; 13; 15; 19; 22; 26]

Тема 2. Експеримент у системі методів наукового дослідження психіки

Зміст і структура наукового дослідження психіки. Характерні риси сучасних теоретико-експериментальних досліджень. Принципи наукового дослідження психіки: загальні (детермінізму, єдності свідомості та діяльності, розвитку, системного підходу та ін.) та спеціальні (принцип репрезентативності об'єкта дослідження, валідності предмета дослідження, надійності експериментальних умов, інваріантності результату, зв'язку теорії з практикою та ін.).

Емпіричні методи дослідження психіки. Метод спостереження. Місце експерименту в системі емпіричних методів дослідження психіки. Специфіка експерименту в психології. Структура експерименту. Особливості експерименту у віковій, педагогічній, соціальній психології та інших галузях психологічної науки.

Переваги експериментального дослідження психіки порівняно зі спостереженням (можливість вивчення психічної реальності в найсприятливіших умовах, встановлення причин і закономірностей психіки, перевірки істинності наукових теорій тощо). Проблеми експериментального дослідження психіки (неможливість безпосереднього вивчення базових психічних процесів, штучність, порушення природного розвитку подій, етичність, подвійна суб'єктність тощо). Комунікативні артефакти (ефекти Розенталя, Хотторна, аудиторії, первинності тощо) та їх запобігання в експериментальному дослідженні психіки.

Література [1–4; 6–10; 12; 13; 15; 19; 22; 26; 27]

Тема 3. Змінні в психології. Вимір змінних

Поняття змінної в психологічному дослідженні. Види змінних. Незалежні змінні та їх види. Проблема ізоляції та контролю незалежної змінної. Залежні змінні та їх характеристики. Проміжні змінні та їх особливості. Змінні, що контролюються.

Джерела артефактів у маніпулюванні змінними. Проблема контролю в маніпулюванні змінними.

Вимір у психології. Психологічні шкали (за С. Стівенсом). Номінальна шкала. Шкала порядку. Шкала інтервалів. Шкала пропорцій. Основні характеристики шкал. Умови застосування шкал.

Психодіагностичні методики як засоби виміру змінних. Класифікація психодіагностичних методик: за предметною спрямованістю, за джерелом отримання інформації та інформованості досліджуванних тощо. Критерії якості виміру змінних: об'єктивність, надійність, валідність.

Література [1; 3–5; 11; 12; 16; 17; 20; 21; 23]

Тема 4. Гіпотези у структурі психологічного дослідження

Гіпотеза і психологічні закономірності. Проблема співвідношення емпіричних узагальнень і теоретичних інтерпретацій. Проблема реконструкції психологічної реальності при перевірці гіпотези. Рівні гіпотез: теоретичний, емпіричний, статистичний.

Взаємозв'язки між незалежними і залежними змінними і гіпотетичні конструкти як інтерпретаційні компоненти психологічних гіпотез. Принцип фальсифікації і верифікації наукових гіпотез.

Види гіпотез (причинно-наслідкові, функціональної залежності та ін.). Вимоги до формулювання гіпотез. Ознаки “правильної” гіпотези. Експериментальна гіпотеза та її особливості. Види експериментальних гіпотез (за Р. Готтсданкером). Контргіпотеза і третя конкуруюча гіпотеза.

Експериментальні і статистичні гіпотези. Гіпотези про відмінність і подібність. Нуль-гіпотеза. Помилки першого і другого роду при прийнятті статистичного рішення і можливість їх уникнення. Асиметрія висновків при перевірці нуль-гіпотези.

Література [1; 3–5; 8; 10; 12; 19; 26]

Тема 5. Етапи експериментального дослідження психіки

Організація експерименту в психології. Характеристика етапів психологічного експерименту. Проблема надійності і валідності експерименту. Види валідності експерименту. Проблема експериментального контролю.

Бездоганий експеримент (ідеальний, нескінченний, повної відповідності) як критерій надійності і валідності психологічного експерименту. Реальний і бездоганий експерименти.

Умови досягнення надійності і валідності психологічного експерименту. Фактори часу, завдання та суб'єктивний фактор загрози надійності і валідності експерименту.

Особливості досліджуваних і проблема валідності експерименту. Генеральна сукупність і експериментальна вибірка. Репрезентативність вибірки. Стратегії відбору досліджуваних в експериментальну вибірку.

Практика експериментування і можливі методологічні помилки. Проблема об'єктивності і надійності експериментальних даних.

Обробка і узагальнення результатів експериментального дослідження. Якісна і кількісна обробка результатів експериментування. Проблема інтерпретації результатів експериментального дослідження психіки.

Література [1–5; 9; 12]

Тема 6. Планування психологічного експерименту

Поняття про планування психологічного експерименту. Умови і форми планування. Типи планування. Змістове і формальне планування.

План як експериментальна схема варіювання умов незалежної змінної. Види планів.

Простий план і його різновиди. План з попереднім і підсумковим тестуванням та умови його використання. План з підсумковим тестуванням. План Р. Соломона.

Складний (факторний) план. Планування за латинським і греко-латинським квадратом. Особливості експериментальних планів для одного досліджуваного. Типи експериментальних схем, що використовуються в процесі вивчення психіки одного досліджуваного.

Література [1; 3–5; 7; 8; 12; 25; 27]

Тема 7. Інтерпретація результатів експериментального дослідження психіки

Поняття про інтерпретацію результатів експерименту. Рівні інтерпретації: змістовий і формальний.

Складові інтерпретації експериментальних результатів. Особливості обробки результатів експериментального дослідження в психології. Кількісна і якісна обробка.

Проблема узагальнення результатів дослідження. Типові помилки узагальнення експериментальних даних.

Вимоги до складання звіту про результати експериментального дослідження психіки. Складові звіту.

Література [1; 4; 5; 11; 12; 14; 22–24]

Тема 8. Типи експериментів у психології. Експеримент і квазіексперимент

Типологія експерименту: залежно від можливості реалізації на практиці (реальний та уявний), залежно від місця проведення (лабораторний та природний), залежно від ступеня розробки проблеми (пошуковий — експеримент, що уточнює; критичний експеримент; демонстраційний — експеримент, що відтворює), за характером дій дослідника (констатуючий і формуючий).

Особливості квазіекспериментального дослідження психіки. Основні типи квазіексперименту. Експеримент “ex-post-facto”. Формуючий експеримент як квазіекспериментальне дослідження психіки. Експерименти з використанням нееквівалентних груп досліджуваних та ін.

Умови підвищення валідності даних, що отримані в квазіексперименті.

Література [1; 4; 5; 11; 12; 14; 22–24]

Тема 9. Кореляційний підхід у психологічному дослідженні

Кореляційний підхід як метод пасивно-спостережного дослідження і засіб статистичного оцінювання гіпотез про зв'язки. Види зв'язку в кореляційних дослідженнях (істинні і хибні кореляції, автокореляції та ін.). Міри зв'язку і міри відмінностей у кореляційному дослідженні. Залежність вибору коефіцієнта кореляції від виду психологічних шкал. Параметричні і непараметричні коефіцієнти кореляції. Контроль у кореляційних дослідженнях. Підбір груп у кореляційних і квазіекспериментальних схемах. Оцінювання валідності кореляційного дослідження.

Література [1; 4; 5; 11; 12; 14; 22–24]

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

При підготовці і виконанні контрольної роботи студент повинен:

- підібрати до теми необхідну літературу і глибоко її вивчити;
- узагальнити вивчений матеріал, співставити розглянуті в літературі поняття і теорії (з відповідними посиланнями на авторів);

- конкретизувати мету і завдання дослідження; сформулювати експериментальну гіпотезу;
- скласти план перевірки гіпотези відповідно до вимог підготовчого етапу експериментального дослідження психіки;
- грамотно оформити роботу, вказавши список використаної літератури.

Завдання для контрольної роботи: розробити план експерименту і провести експериментальне дослідження одного з психічних процесів, проявів особистості або групових процесів; *тематика* дослідження вибирається відповідно за темою дипломної (магістерської) роботи.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Соціально-психологічні особливості діяльності менеджера в організації.
2. Стиль керівництва колективом організації та соціально-психологічні напрями його вдосконалення.
3. Соціально-психологічне діагностування мікроклімату в трудовому колективі.
4. Взаємодія соціального психолога з керівником організації.
5. Діяльність психолога з оптимізації соціально-психологічного клімату в колективі.
6. Роль соціального психолога в гуманізації міжособистісних стосунків в організації.
7. Діяльність практичного психолога з вирішення проблем соціальної адаптації співробітників організації.
8. Зміст роботи психолога з вирішення проблем трудової мотивації.
9. Соціально-психологічні вимоги до особистості менеджера виробничої (невиробничої) сфери.
10. Психодіагностична діяльність соціального психолога в організації.
11. Соціально-психологічний клімат в організації та діяльність психолога з його оптимізації.
12. Конфлікти в організації та діяльність психолога з їх попередження та розв'язання.
13. Сімейні конфлікти та діяльність психолога з їх попередження та розв'язання.
14. Стиль керівництва у трудовому колективі та психологічне забезпечення його вдосконалення.

15. Соціально-психологічне забезпечення управління організацією.
16. Діяльність практичного психолога з підвищення дієвості реклами.
17. Психологічні умови підвищення ефективності діяльності менеджера.
18. Зміст роботи психолога-експерта в пенітенціарній системі.
19. Психологічне забезпечення профілактики девіантної поведінки.
20. Реалізація психологом системи освіти розвивальної функції.
21. Діяльність психолога в лікувальній установі психічно хворих людей.
22. Психолого-управлінське консультування та шляхи його вдосконалення.
23. Соціально-психологічна служба підприємства та шляхи підвищення її дієвості.
24. Практика психологічної допомоги у службовій сфері.
25. Психодіагностична діяльність психолога організації.
26. Психокорекційна функція в діяльності практичного психолога.
27. Діяльність психолога освітньої організації з розвитку особистості дитини.
28. Профорієнтаційна робота психолога організації.
29. Зміст діяльності психолога у сфері спорту.
30. Особливості роботи психолога у збройних силах.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Структура наукового дослідження психіки.
2. Класифікація методів дослідження психіки.
3. Місце експерименту в системі методів наукового дослідження психіки.
4. Предмет і завдання експериментальної психології.
5. Витоки експериментальної психології.
6. Становлення експериментального методу в психології.
7. Особливості сучасного етапу експериментальної психології.
8. Проблеми експериментального дослідження психіки.
9. Комунікативні артефакти в експериментальному дослідженні психіки.
10. Засоби уникнення комунікативних артефактів.
11. Переваги експерименту як методу психології.
12. Перспективи експериментального методу в сучасній психології.

13. Експеримент як засіб пізнання психіки людини.
14. Структура експерименту.
15. Специфіка експерименту в психології.
16. Принципи експериментального дослідження психіки.
17. Основні відмінності експерименту і спостереження.
18. Типи експериментів та їх характеристика.
19. Лабораторний експеримент: специфіка і доцільність застосування.
20. Природний експеримент у психології.
21. Константуючий експеримент у психології.
22. Формуючий експеримент у психології.
23. Квазіексперимент як метод психологічного дослідження.
24. Проблема валідності квазіекспериментального дослідження психіки.
25. Експеримент “ex-post-facto” як квазіекспериментальне дослідження психіки.
26. Гіпотеза у структурі психологічного дослідження. Рівні гіпотез.
27. Контргіпотеза і третя конкуруюча гіпотеза у психологічному експерименті.
28. Вимоги до формулювання гіпотези.
29. Статистичні гіпотези.
30. Спрямовані і неспрямовані гіпотези.
31. Нуль-гіпотеза і значущі результати дослідження. Рівні значущості в психології.
32. Умови відхилення нуль-гіпотези.
33. Помилки першого і другого роду при прийнятті статистичного рішення.
34. Поняття про змінну в психологічному експерименті.
35. Види змінних при перевірці гіпотези.
36. Незалежна змінна: зміст та особливості прояву.
37. Залежна змінна: зміст та особливості прояву.
38. Проміжні змінні.
39. Зовнішні змінні.
40. Змінні та експериментальний контроль.
41. Проблема змішування змінних і можливості її розв’язання.
42. Ефекти послідовності при маніпулюванні змінними і засоби їх розв’язання.
43. Вимір змінних у психології.
44. Поняття про шкали у психології.

45. Номінальна шкала.
46. Рангова шкала.
47. Шкала інтервалів та її характеристика.
48. Шкала пропорцій та її характеристика.
49. Методики виміру змінних. Психодіагностичні методики при реалізації експериментального методу.
50. Критерії якості виміру змінних: об'єктивність, надійність, валідність.
51. Уявний і реальний експерименти.
52. Ідеальний експеримент.
53. Нескінченний експеримент.
54. Експеримент повної відповідності.
55. Уявний експеримент і валідність експерименту.
56. Види валідності.
57. Внутрішня валідність (надійність) експерименту.
58. Зовнішня валідність експерименту.
59. Фактори, що загрожують валідності психологічного експерименту.
60. Вибірка і генеральна сукупність.
61. Характеристика вибірки: міра центральної тенденції.
62. Міра мінливості як характеристика вибірки.
63. Репрезентативність вибірки і умови її досягнення.
64. Загальна характеристика стратегій підбору досліджуваних у вибірку.
65. Техніка рандомізації.
66. Стратометричний відбір до вибірки.
67. Метод попарного відбору до експериментальної та контрольної груп.
68. Використання природних груп в експериментальному дослідженні психіки і проблема валідності експерименту.
69. Основні етапи експериментального дослідження психіки.
70. Характеристика теоретичного етапу експериментального дослідження психіки.
71. Характеристика підготовчого етапу експериментального дослідження психіки.
72. Планування експерименту. Плани дослідження.
73. Прості експериментальні плани.
74. Факторні плани та їх характеристика.
75. Практика експериментування і можливі методологічні помилки.

76. Поняття про інтерпретацію експериментальних даних. Складові інтерпретації.
77. Якісна і кількісна обробка даних експериментального дослідження.
78. Статистична обробка даних.
79. Можливості аналізу латентних закономірностей експериментальних даних.
80. Проблема пояснення експериментальних даних.
81. Форми пояснення даних психологічного експерименту.
82. Узагальнення експериментальних даних і його види.
83. Можливі помилки узагальнення експериментальних даних.
84. Експериментальний контроль і валідність експерименту.
85. Кореляційний підхід у психологічних дослідженнях.
86. Контроль валідності у кореляційному дослідженні психіки.
87. Особливості підбору груп у кореляційному дослідженні.
88. Міри зв'язку і міри відмінностей у кореляційному дослідженні.
89. Експеримент у соціальній психології.
90. Експеримент у віковій і педагогічній психології.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Анастаси А., Урбина С.* Психологическое тестирование. — СПб.: Питер, 2001. — 688 с.
2. *Бондарчук О. І.* Експериментальна психологія: Курс лекцій. — К.: МАУП, 2003. — 120 с.
3. *Бурлачук Л. Ф.* Словарь-справочник по психодиагностике. — СПб.: Питер, 2000. — 528 с.
4. *Бююль А., Цефель Р.* SPSS: искусство обработки информации. — СПб.: ООО ДиаСофтЮП, 2001. — 608 с.
5. *Ганзен В. А., Балин В. Д.* Теория и методология психологического исследования: Практ. руководство. — СПб.: СПбГУ, 1991.
6. *Гласс Дж., Стенли Дж.* Статистические методы в педагогике и психологии. — М.: Прогресс, 1976.
7. *Готтсданкер Р.* Основы психологического эксперимента. — М.: Изд-во МГУ, 1982. — 464 с.
8. *Дружинин В. Н.* Структура и логика психологического исследования. — М.: ИП РАН, 1994. — 164 с.
9. *Дружинин В. Н.* Экспериментальная психология. — СПб.: Питер, 2000. — 286 с.

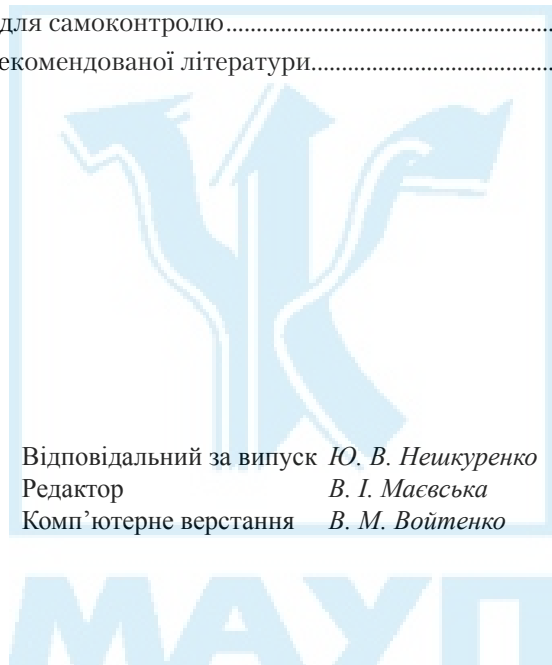
10. *Интерпретация* и анализ данных в социологических исследованиях / Под ред. В. Г. Андrenкова, Ю. Н. Толстовой. — М.: Наука, 1987. — 255 с.
11. *История становления и развития экспериментально-психологических исследований в России*: Сб. науч. тр. / Под ред. Б. Ф. Ломова, Е. А. Будиловой, В. А. Кольцовой. — М.: Наука, 1990. — 216 с.
12. *Корнилова Т. В.* Введение в психологический эксперимент. — М.: Изд-во МГУ; Изд-во ЧеРо, 2001. — 256 с.
13. *Кэмпбелл Д.* Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях. — СПб.: Соц.-психол. центр, 1996. — 392 с.
14. *Максименко С. Д.* Розвиток психіки в онтогенезі: У 2 т. — К.: Форум, 2002. — Т. 1. Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. — 319 с.
15. *Методики* диагностики психических состояний и анализа деятельности человека / Под ред. Л. Г. Дикой. — М.: ИП РАН, 1994.
16. *Методики* социально-психологического исследования личности и малых групп / Под ред. А. Л. Журавлева, Е. В. Журавлевой. — М.: ИП РАН, 1995.
17. *Методы* исследования в психологии: квазиэксперимент / Под ред. Т. В. Корниловой. — М.: Форум; ИНФРА-М; Прогресс, 1998. — 296 с.
18. *Пайнс Э., Маслач К.* Практикум по социальной психологии. — СПб.: Питер, 2000. — С. 38–60.
19. *Поппер К.* Логика и рост научного знания. — М.: Прогресс, 1984. — 605 с.
20. *Практикум* по общей, экспериментальной и прикладной психологии / Под ред. А. А. Крылова, С. А. Маничева. — СПб.: Питер, 2000. — 560 с.
21. *Психологическая* диагностика / Под ред. К. М. Гуревича, Е. М. Борисовой — М.: Изд-во УРАО, 2001. — 302 с.
22. *Роговин М. С.* Психологическое исследование. — Ярославль, Изд-во ЯрГУ, 1979. — 66 с.
23. *Сидоренко Е. В.* Методы математической обработки в психологии. — СПб.: ООО “Речь”, 2002. — 350 с.
24. *Солсо Р. Л., Маклин М. К.* Экспериментальная психология. — СПб., 2003. — 272 с.
25. *Хикс Ч.* Основные принципы планирования эксперимента. — М.: Мир, 1967. — 406 с.

26. *Шейко В. М.* Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. — К.: Знання-Прес, 2002. — 295 с.
27. *Экспериментальная психология* / Под ред. П. Фресс, Ж. Пиаже. — М.: Прогресс, 1966–1978. — Вып. 1–9.
28. *Ядов В. А.* Социологическое исследование: Методология, программы, методы. — Самара: Самарский ун-т, 1995. — 311 с.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Навчально-тематичний план вивчення дисципліни “Експериментальна психологія”	4
Програмний матеріал до вивчення дисципліни “Експериментальна психологія”	4
Методичні вказівки до виконання контрольної роботи.....	8
Теми контрольних робіт	9
Питання для самоконтролю.....	10
Список рекомендованої літератури.....	13

Зам. № ВКЦ-2456

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП